

Valentin HĂNULESCU

CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE ÎN FAMILIA BĂLCESCU

Abstract: The education was an important matter for the Romanian space even if the times were difficult.

Nicolae, a famous member of the Bălcescu family, studied in the beginning with his mother, Zinca Bălcescu, then with a Greek, and, in 1832, he put down for Sf. Sava.

Nicolae, a diligent student, was awarded a prize every year between 1832 and 1835. First, he liked science, but as the years passed by, the young student dedicated a lot of his time to learn history. At Sf. Sava he started to read the ancient and modern historians.

Due to his knowledge, in 1838, when he joined the army, after only one month, he became a teacher at the military school from Dudești, teaching the reading and geography.

Because he hadn't enough money, Nicolae couldn't continue his studies in foreign countries, as he wished. He was frustrated by the way of some writers to understand history and record about the wars. Nicolae Bălcescu wanted to change this historiographic tendency declaring: "*A nation without history is a barbarian people*".

He examined Romanians and foreign documents, went in different places from Romania and abroad, visiting libraries, archives and initiating the issuing of the "Magazin Istoric pentru Dacia".

In 1847 he went to Rome, then to Genoa, Palermo, Napoli, where he spent his time in libraries. The books he read and the education received at home made him be a man, as well as a patriot.

During his exile he always thought of his country, even when he was very ill.

Even if he wasn't so famous as his brother Nicolae, we can say about Barbu Bălcescu, the youngest brother of Nicolae, that he was an educated person: he wrote poetry and prose, drew and painted easily.

Barbu paid a special attention to his daughters' education. He hired piano teachers, and also for French, canto and painting. He was very careful about the people who wanted to get close to his daughters, because they had to be only cultivated and well grown-up ones. Barbu was the only person who brought from Paris the best governesses in Craiova.

For their lives, for the way they knew "to take and to give away", the Bălcescus must be appreciated and, why not, to be taken as an example...

Într-un spațiu binecuvântat, râvnit de mulți, peste care au trecut valuri migratoare, războaie, încercări de cucerire, oamenii și-au făcut timp și pentru educația copiilor. Cei mai înstăriți au început să-și trimită copiii la studii în străinătate, mai ales la Paris sau Berlin, astfel crescând șansele ca ei să ocupe o funcție mai bine remunerată.

Nicolae, cel mai cunoscut membru al familiei Bălcescu, a învățat carte cu mama sa, Zinca Bălcescu, apoi cu un grec, iar în 1832 se înscrie la Sf. Sava. La clasele de „începători” se învăța încă după modelul lancasterian [*modelul lancasterian, metoda de învățământ primar promovată de educatorul englez Joseph Lancaster (1778-1838), inspirată de o experiență făcută în India de Andrew Bell: din lipsă de învățători se folosesc școlarii mai avansați pentru a-i alfabetiza*¹], în care învățătorul era ajutat de elevii mai mari. Înscrierile se făceau în funcție de cunoștințele copilului, pe care acesta le dovedea prin înscrieri, iar cei care nu aveau astfel de „atestate” erau examinați și repartizați în clase. „*Atestaturile de învățătură nu se eliberau pentru absolvirea unui an de studiu ci pentru fiecare obiect de studiu în parte de către profesorul respectiv*”². Fie că a prezentat „atestaturile” respective, fie că a fost testat, Nicolae va fi repartizat în clasa a II-a, la gramatică și

¹ Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident*, București, Editura Humanitas, 2002, nota 77, pp. 351-352.

² Horia Năstoiescu Bălcești, *Nicolae Bălcescu, urme în bronzul istoriei*, București, Ed. Scrisul Românesc, 1988, p. 68.

caligrafie, și în clasa a V-a, la limba franceză. Notarea se făcea de la „0” la „5”, existând și calificativul „E” pentru „eminent”. „0” era nota cea mai mare, „5” cea mai mică. Pentru „4” și „5” se repeta clasa. Elev silitor, Nicolae a fost premiat în fiecare an: în august 1832 obține un „accesit” (mențiune) la gramatica limbii franceze, în anul școlar 1833-1834, elev în clasa I complementară – premiul II la o materie, probabil geometrie sau algebră, iar în 1834-1835 – „accesit” la trigonometrie³; odată cu diploma primește 2 cărți: *Filosofia cuvântului și a năravurilor*, de Johan Gottlies Heineccius, și *Catehismul omului creștin moral și sotial*, de Florian Aaron⁴.

A învățat „istoria universală, aritmetica, algebra, geometria, trigonometria, filosofia formală, și dreptul civil, roman, franceza, greaca, latina”⁵. „Nicu Bălcescu avea o mare dorință d-a învăța; dotat cu înlesnire și aplicațiune la studii, inteligent, ardent și entuziast, predilecțiunea lui era mai cu deosebire pentru studiile istorice și mai ales pentru partea militară a istoriei”⁶.

Atras la început de științele exacte, odată cu trecerea timpului tânărul elev își dedica tot mai mult timp studierii istoriei. La Sf. Sava a început să-i citească pe antici, dar și istoricii moderni „la modă pe atunci: Gibbon, Napoleon, Jomini”⁷.

În caietele rupte de Sotea, I. Ghica va citi cu mirare „pe unele pagini scris cu litere majuscule fraze ca acestea: «Petru Maior spune...», «Fotino zice», «Din Constantin Capitanul», «După logofăt Radu Greceanu». Aceasta m-a mirat – mărturisese Ghica mai târziu – cu atât mai mult că pe atunci nu se pomenea în școlile noastre de istorie națională. D-abia de câteva luni Florian Aaron începuse un curs elementar de istorie generală, în care vorbea despre asirieni și egipteni; nu ajunsese nici la greci, nici la romani”⁸.

În studiul istoriei l-a ajutat fără îndoială și memoria sa, Ion Voinescu spunând despre Nicolae că „recita sute de versuri ca și cum le-ar fi citit, era înzestrat de natură cu o inteligență întinsă, cu o imaginație bogată și cu o memorie rară”⁹.

Datorită cunoștințelor sale, la numai o lună după ce a intrat în armată, în august 1838, va ajunge învățător la Școala ostășească de la Dudești, unde educația celor 63 de ostași era lăsată în grija „a trei iuncări dintre aceia care au ieșit mai cu știință din Colegiul Sf. Sava”¹⁰, Iorgu Paraschivescu predă aritmetica, Toma Constantin scrierea și caligrafia, iar Nicolae Bălcescu citirea și geografia. În armată, Nicolae e preocupat de ridicarea capacității de înțelegere a ostașilor la cazarmă: „Aduna pe lângă dânsul, în orele de recreație, mai mulți sergenți și soldați, cărora le povestea despre vitejiile românilor în luptele cu turcii, cu tătarii, cu ungurii și cu lehii, de pe vremurile lui Mircea, lui Mihai și lui Ștefan...”¹¹.

Neavând posibilități materiale, Nicolae n-a putut să-și continue studiile în străinătate așa cum și-ar fi dorit, lucru ce reiese din cele scrise despre școala românească, în 1846, la Paris: „Din nenorocire școlile noastre nu pot a cultiva desăvârșit duhul tinerimii (...) [care] este nevoită să alerge la reputele universități ale Europei luminate. Lipsa însă a mijloacelor pecuniare oprește la noi pe cei mai mulți tineri a lua acest drum și astfel mai multe talente (...) se sting nefolositoare”¹². Acest lucru n-a fost valabil și pentru el, pentru că Nicolae va suplini acest lucru prin larga sa capacitate de receptare indirectă, prin lectură și informații culese de la amicii săi.

³ Dan Berindei, *Bălcescu*, București, Editura Tineretului, 1969, p. 17.

⁴ *Ibidem*, p. 18.

⁵ Nicolae Bălcescu, *Opere IV. Corespondență*, p. 35.

⁶ Ion Ghica, *Opere I. Scrisori către V. Alecsandri*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 343.

⁷ Ion Popa, *Teoria Istoriei la N. Bălcescu*, în „Revista de Istorie” nr. 5/1978, p. 796.

⁸ Ion Ghica, *op. cit.*, pp. 342-343.

⁹ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 19.

¹⁰ Cornelia Bodea și Paul Cernovodeanu, *Primele școli ostășești din Țara Românească*, în „Studii și Articole de Istorie”, VIII, 1966.

¹¹ Ion Ghica, *op. cit.*, p. 343.

¹² Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 55.

Nemulțumit de modul în care unii autori au înțeles istoria și au scris doar despre războaie și clasele privilegiate, Nicolae Bălcescu dorea să schimbe acest curent istoriografic: „*Trebuie să cercetăm instituțiile trecutului, căci numai așa vom pricepe faptele*”¹³.

„*O nație fără istorie e un popor barbar*” scria în *Prospectul* la „Magazin Istoric pentru Dacia”, atrăgând atenția că toți istoricii – cu excepția lui Kogălniceanu – nu descrieseră „*decât biografia stăpânilor, care cu toate acestea e încă nelămurită, și chiar șirul domnilor e nehotărât, iar partea cea mai interesantă a istoriei, instituțiile, industria, comerțul, cultura intelectuală și morală, obiceiul și tipul de viață, s-a trecut sub tăcere*”¹⁴.

Pentru a scrie istorie, Nicolae era de părere că „*trebuie să se recurgă la «izvoarele originale», poeziile și tradițiile populare, legile, izvoarele referitoare la drept; cronicile (izvoare narative atât cele scrise de români cât și cele scrise de străini); inscripții și monumente scrierile ce zugrăvesc obiceiurile (Descrierea Moldovei) și relatările diferiților călători străini*”¹⁵. În istorie se vede „*trecutul, prezentul și viitorul*”, trebuie să începem să ne respectăm trecutul, și asta începe prin grija pe care a manifestat-o față de izvoarele istorice, acordând importanță documentării, dar și adunării, selectării, ierarhizării și folosirii documentelor, depunând o muncă titanică pentru depistarea și publicarea izvoarelor istorice, condiție sine qua non „*pentru ca să putem compune odată o adevărată istorie*”¹⁶, chiar dacă Nicolae Bălcescu aprecia prea puțin valoarea literară a unei cronici și vedea într-însa numai informația istorică.

Culegător de documente românești și străine, de cronici și diverse alte mărturii materiale, el s-a deplasat în diferite locuri din țară și străinătate, a vizitat biblioteci, a inițiat apariția „Magazinului Istoric pentru Dacia”, a cărui preocupare esențială trebuia să o constituie depistarea și publicarea de documente.

Nicolae Bălcescu face cercetări în arhive în 1843. Era foarte conștiincios și exact. Îi cere lui Ion Ghica să corecteze eventualele greșeli: „se” în loc de „sa”, „ci” în loc de „ti”, înainte de a da manuscrisul la tipar. Listele bibliografice erau mereu completate cu noi materiale, pentru fiecare lucrare cercetează o bibliografie vastă în arhivele din țară și străinătate, pentru *Românii supt Mihai Voievod Viteazul* a studiat peste 100 de lucrări. Chiar închis la Mărgineni, el a cules documente pentru *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acum* și despre „*viața și moartea postelnicului Constantin Cantacuzino căruia îi și face un document portret chiar în primul volum al Magazinului Istoric pentru Dacia*”¹⁷.

Astfel, la 20 de ani „*citise tot ce putuse găsi pe ici, pe colea, despre istoria noastră națională; petrecea zile întregi cufundat în studiul documentelor*”¹⁸. Cercetările sale nu s-au rezumat numai la arhive și biblioteci, ci și la cercetare de teren. Prin intermediul prietenului său Ion Ghica, Nicolae va intra în cercul generalului Mavru care, împreună cu Laurian și Bolliac, se închidea în cabinetul său „*cu unul pentru studiul de medalii antice și schimburi de dublete cu celălalt pentru citirea și transcrierea epitelonului de inscripțiuni lapidare*”¹⁹.

În 1845 împreună cu Bolliac și Laurian a făcut o astfel de cercetare pe marginea Dunării vizitând și mănăstirile de peste Olt unde va găsi hrisoave și documente ce vor fi publicate în *Magazin Istoric pentru Dacia*.

În 1846, Nicolae Bălcescu va pleca în străinătate aproape doi ani, citind și notând tot ce a putut găsi în biblioteci și în arhive despre viața lui Mihai Viteazul, despre care spunea că „*este nu numai un*

¹³ *Elocvența română. Discursuri adunate, orânduie și anotate de Gh. Adamescu*, București, Editura Librăriei Alcalay & Co, p. 69.

¹⁴ Dan Berindei, *Bălcescu și Magazin Istoric pentru Dacia*, în „Magazin Istoric”, nr. 5/1969.

¹⁵ *Idem, op. cit.*, p. 68.

¹⁶ Nicolae Bălcescu, *Opere*, I. ed. 1974, p. 89.

¹⁷ Corneliu Dima Drăgan, *Bălcescu și alți deșinuți politici la Mărgineni*, p. 25.

¹⁸ Ion Ghica, *op. cit.*, p. 344.

¹⁹ *Ibidem*, p. 345.

erou ce a acoperit armele lor cu gloria nepieritoare ci încă simbolul ideii de viață, ideii de mântuire, simbolul unirii lor naționale”²⁰. În aprilie 1847 va ajunge la Roma, „acest oraș pe care-l iubesc atât și care mi-a oferit atâtea resurse, biblioteci, muzee, ruine”²¹ și, impresionat de bogăția arhivelor, va cerceta și arhivele Vaticanului. Va mai ajunge la Genova, Palermo, Napoli, unde își petrece timpul în biblioteci. La Genova cercetează rapoartele „impiegaților companiei Genoveze de navigație”, unde a găsit 3 lăzi cu „documente privitoare la țările române”²². Întors la Paris, în bibliotecile pariziene a studiat 39 lucrări în Biblioteca Națională, 12 în Biblioteca Poloneză, 1 în Biblioteca Curții de Casație și 28 de cărți „din biblioteca mea”²³. Aici, cercetările sale au fost încununat de succes, el declarându-se „fericit de această prețioasă găsimă...”²⁴: descoperirea unui portret al lui Mihai Viteazul: „Fizionomia principelui răspundea întocmai închipuirii celor ce au studiat caracterul acestui bărbat extraordinar. Figura e slabă, melancolică, serioasă și cam aspră: în tot foarte frumoasă și cu multă expresiune”²⁵.

Își completa informațiile asistând la cursuri la universități: „Ascult vreo 4 cursuri de filosofie, literatură și istorie”²⁶.

Datorită acestor cunoștințe și modului de gândire, Nicolae Bălcescu a fost capabil, în 1844, în *Puterea armata și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acuma*, să afirme că Prusia va deveni o mare putere.

Respectul față de trecut se vede și din felul în care vorbea despre Calugăreni, acest „*Termopile al românilor*”, unde constata cu regret că nu există niciun monument, oricât de modest, care să marcheze locul celebrei bătălii: „*Atât suntem de nesimțitori la gloria națională! Românul acum trece cu nepăsare printr-un loc fără ca nimic să-i aducă aminte că pământul ce călca este frământat cu sângele părinților și acoperă oasele vitejilor*”²⁷.

Cărțile citite și educația primită acasă l-au format ca om, dar și ca patriot, în exil tot timpul gândindu-se la țara sa, chiar și când era grav bolnav. Îi scria lui C.A. Rosetti, la 6 noiembrie 1851: „*Mi se rupe inima când gândesc că vor veni poate vremuri dorite, fără ca să fiu eu de nici un folos țării, nici cu sabie, nici cu condeiu, nici cu gura*”²⁸. Această trăsătură a cuprins-o cel mai bine Vasile Alecsandri, care spunea despre Nicolae Bălcescu că „*în inima lui patriotismul ocupa atâtea loc că e de mirare cum de se mai puteau adăposti în ea și alte simțiri*”²⁹.

Chiar dacă n-a fost așa de cunoscut ca celebrul său frate, despre Barbu Bălcescu, fratele cel mic al lui Nicolae, putem spune că a fost o persoană educată, era „*înzestrat cu toate darurile, se pricepea la toate, scria de minune și versuri și proză, desena și picta cu ușurință și cu o exactitate uimitoare ... apoi avea un gust deosebit în toate, era arbitru tuturor eleganțelor...*”³⁰. Appreciat și de societate, „*dansa perfect (...) în fine avea toate darurile ce fac pe un om să dea tonul în societate și cucerea ușor inimile femeilor*”³¹.

Barbu se va ocupa de educația fetelor. A angajat profesori de pian, franceză, canto, pictură. „*Pe noi n-a vrut tata să ne dea la pension, el obicinuia a spune și a da următorul exemplu: «puneți într-un coș cu merele cele mai frumoase, un singur măr stricat și în câteva ore se vor strica toate! Contactu cu atâtea necunoscute nu poate fi decât periculos – la mine acasă, lângă mine nu vor vedea decât*

²⁰ Nicolae Bălcescu, *Opere I*, București, Editura Academiei R.P.R., 1953, p. 219.

²¹ Idem, *Opere IV. Corespondență*, p. 145.

²² *Ibidem*, p. 60.

²³ Dan Berindei, *Nicolae Bălcescu om de știință*, în „*Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*”, nr. 1/1965.

²⁴ Nicolae Bălcescu, *Opere I*, București, Editura Academiei R.P.R., 1953, p. 222.

²⁵ *Ibidem*, p. 222.

²⁶ Idem, *Opere IV. Corespondență*, p. 68.

²⁷ Idem, *Opere I*, București, Editura Academiei R.P.R., 1953, p. 197.

²⁸ Nicolae Bălcescu, *Opere IV. Corespondență*, p. 423.

²⁹ Dan Berindei, *Bălcescu și Magazin Istoric pentru Dacia*, în „*Magazin Istoric*”, 5/1969.

³⁰ Zoe Mandrea, *Icoane din trecut*, pp. 42-43.

³¹ *Ibidem*, p. 43.

ceea ce vreau eu!»³². Le obligase pe fete să vorbească în casă limbi străine pentru că „numai vorbind o limbă, ajungi s-o stăpânești!”³³. Era foarte atent și cu cine intrau fetele în contact, pentru că trebuiau să se întâlnească numai cu „persoane alese, bine crescute, căci, (...) numai deprinderile din prima copilărie rămân o a doua fire pentru toată viața”³⁴.

Și va fi cel care va da tonul în materie de educație. A adus de la Paris cele mai bune guvernante: „Curentul ce se făcu pe vremea aceea în Craiova, spre a se da fetelor o creștere deosebită, i se datorează lui în mare parte, atât prin vorbă cât și prin pildă”³⁵.

Exigent, până să găsească guvernanta potrivită și calificată pentru fetele sale, aștepta și câte un an, „căci era greu de găsit perfecțiunea ce o dorea tata. Însă vremea aceea nu fu pierdută, tata se ocupa mult de noi, ne puse în curent cu literatura română”³⁶. „Casa noastră era locul de întâlnire a societății cele mai alese tata dădea prânzuri, serate muzicale, baluri. În anul acela tata era primar (1874-1875, n.n.) și pune a toată societatea în mișcare după voința sa, artiștii streini cari treceau prin București îi aducea și la Craiova și chiar îi primea la noi în casă.”³⁷ Niciun efort n-a fost în zadar!

Și putem spune că a reușit. „Și ce mândru era de noi, mai târziu când eram și noi fetișcane și ne îndeletniceam cu pictura și cu muzica: «Mă umflu în pene» spunea el, «când aud vorbindu-se de fetele noastre».”³⁸ Și ce răspundeau craiovenii la întrebarea: „Ce e de văzut în Craiova? ”: Grădina Bibescu, biserica Sf. Dumitru, biserica Madona Dudu și „fetele Bălcescu”. Erau considerate un „bun colectiv al orașului. Nu erau partide destul de importante la Craiova pentru ele – așa considerau bătrânii și oamenii căsătoriți”³⁹. Chiar dacă se vor căsători cu oameni care vor deveni celebri (Olga cu Petre Gigurtu, care va deveni general, Zoe cu Nicolae Mandrea, devenit președinte la Înalta Curte de Casație, iar Ana cu Dimitrie Culcer, renumitul medic), mereu fetele vor aminti că se trag din familia Bălcescu. În timpul Primului Război Mondial, Zoe Mandrea a rămas la București, unde avea „o casă frumoasă cu lucruri bune. Și ca Bălcescu mama nu putea să fugă!”⁴⁰, scria Maria Mandrea, fiica acesteia.

Pentru viața pe care au dus-o, pentru modul în care au știut, prin educație, „să ia și să dea mai departe”, trebuie să-i apreciem pe Bălcești și, de ce nu, să le urmăm exemplul...

³² Olga Gigurtu, *Amintiri și icoane din trecut*, Editura Scrisul Românesc, 1935, p. 60.

³³ *Ibidem*, p. 169.

³⁴ Zoe Mandrea, *op. cit.*, pp. 8-9.

³⁵ *Ibidem*, p. 43.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, pp. 58-59.

³⁸ *Ibidem*, p. 34.

³⁹ *Ibidem*, p. 61.

⁴⁰ Zoltan Rostas, *Chipurile orașului. Istoria de viață în București*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 42.